

4. Власова О. І. Педагогічна психологія : [навч. посіб.]. – Київ: Либідь, 2005.
5. Задесенець М. П. Вікові особливості розвитку дітей і формування їх особистості : [посіб. для студентів пед. інститутів, учителів, вихователів дошк. установ]. – Київ: Вища школа, 1978.
6. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / упоряд. Л. Галіцина. – Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005.
7. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / наук. ред. О. Л. Кононко. – Київ: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003.
8. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури. – Київ: Наукова думка, 1998.
9. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко [та ін.]. – Київ: Світлич, 2009.
10. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – Київ: 2007.

L. Lohvytska. Age's peculiarities of morale education of children: psychological to advice of teacher's preschool educational institutions.

Peculiarities of morale education of children preschool age are considered in this article. The programming aims of morale education of preschoolers for realization of an educational influence are determined. The content of psychological to advice of teachers by methodical service in the preschool educational institutions is revealed.

Key words: *preschooler, morale education, educational influence, teacher, preschool educational institution, psychological to advice, peculiarity, content, aim, methodical service.*

УДК 159. 923.2

О. М. Лукашевич

**САМОЗДІЙСНЕННЯ ДОРОСЛОЇ ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ**

У статті визначається сутність самоздійснення дорослої людини в сучасному українському суспільстві. Аналізуються можливості сучасної практики психологічного консультування щодо психологічної допомоги клієнтам з проблемами життєвого самоздійснення.

Ключові слова: *саморозвиток, самореалізація, самоздійснення, психологічне консультування, особистісні проблеми, психологічна допомога.*

Постановка проблеми. Дуже важко пристосуватись до умов, що постійно змінюються. Українське суспільство на перехідному етапі свого розвитку характеризується нестабільністю соціально-економічної ситуації, низьким рівнем життя громадян, безробіттям і соціальною незахищеністю, що викликає численні психологічні проблеми дорослих людей, як найбільш соціально активної категорії населення.

Проблеми адаптації дорослої людини торкаються і такого важливого аспекту людського життя як самоздійснення. Людині властиве прагнення до реалізації своїх життєвих цілей, які визначають напрями і стратегії самоздійснення, але відсутність можливості задовольнити найсуттєвіші базові потреби обмежує активність особистості саме вирішенням цих проблем.

Отже, соціальна проблема вбачається у відсутності необхідних соціальних умов, з боку суспільства, що ускладнює можливості самоздійснення дорослої людини.

К.Юнг у своїх працях зауважував, що погана адаптація і нещастя у більшості випадків виникають внаслідок однобічного розвитку особистості, при якому ігноруються важливі межі людини. Таке відкидання породжує особистісні порушення та ірраціональну поведінку [4, 78]. Суттєву допомогу особистості в таких ситуаціях надає психологічне консультування, яке має тривалий конструктивний досвід допомоги у вирішенні життєвих психологічних проблем. Самоздійснення людини залишається провідним питанням, з яким звертаються дорослі люди до психолога-консультанта. Відома нам модель «посади дерево-побудуй дім-вироси сина» не відображає всіх запитів наших сучасників. Залишаються проблеми, які торкаються всіх аспектів «само»: самореалізація, самовизначення, самоактуалізація і як результат всіх прагнень - життєве самоздійснення дорослої людини. Відсутність реальної моделі процесу самоздійснення, на основі якої особистість могла б діяти, породжує психологічну проблему в дослідженні її самоздійснення.

Питання щодо змісту і процесу самоздійснення сучасної людини також відкрите. Саме недостатність досліджень, які б розкривали основні закономірності процесу само здійснення особистості, відсутність узгодженого тлумачення цього поняття визначає суть наукової проблеми.

На рівні психологічного консультування виникає проблема у підготовці фахівців. Через обмеженість теоретичних і методологічних напрацювань з проблематики самоздійснення, відсутність практичних рекомендацій науковців і методологів щодо психологічної допомоги у вирішенні таких глобальних особистісних проблем, виникає прогалина у компетентності сучасних консультантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження соціально-гуманітарними науками проблеми самоздійснення особистості набуває все більшого поширення.

Різноманітні аспекти самоздійснення досліджувались у зв'язку з вивченням проблематики: самореалізації (К.О.Абульханова-Славська, Л.О.Коростильова), особистісної майстерності (М.Ногенер, Р.Сенге); виразності (Г.Олпорт, W.D. Spangler & R. Palrecha); самоусвідомлення

(С.Р.Пантілеєв, В.В.Столін, Н.І.Сарджвеладзе); розвитку потенціалу (Б.Г.Ананьєв, Б.Ф.Ломов, В.Н.М'ясіщев) та ін.

Найбільш досліджено поняття «самоздійснення» людини з позиції філософського, акмеологічного і психологічного контексту. Дослідження засвідчили, що у філософському сенсі проблема самоздійснення людини розглядається через дослідження онтологічних питань буття як пошук і реалізація сенсу життя і призначення людини (М.О.Бердяєв, В.С.Соловйов, С.Л.Франкл, П.О.Флоренський), життєвого світу (В.Шутс) та ін.

Не дивлячись на те, що інтерес до проблеми самоздійснення людини у філософії виник раніше, ніж в психології, саме в останній здійснено вихід на людинознавчі проблеми, осмислення цієї категорії та її значущості відображено низкою досліджень в контексті проблематики самоактуалізації (А.Маслоу; В.І.Слободчиков, Є.І.Ісаєв; Є.Є.Вахромов), особистісного зростання (К.Роджерс), самореалізації (Л.О.Коростильова, Е.В.Галажинський), самотрансценденції (В.Франкл, А.О.Реан, В.І.Слободчиков, В.І.Ісаєв, Д.О.Леонтьєв), як умова і мета розвитку суспільства (О.Г.Асмолов) [7].

Ідеї щодо самоздійснення особистості знаходять свій розвиток у психологічній акмеології. Акмеологічний підхід ґрунтується на концепції розвитку і самоудосконалення людини, повноти її самореалізації і самоздійснення в житті, діяльності і творчості як руху до досягнення «акме». Відзначається, що акмеологічність є «ознакою вершинності в реалізації, вдосконаленні і множенні потенціалу людини як суб'єкта самоздійснення» (О.В.Селезньова). Людина, що самоздійснюється, виступає як суб'єкт власного життєвого шляху, який спрямовує свої зусилля на «здійснення свого життя гідним чином» (К.О.Абульханова-Славська, Т.М.Березіна), а акме виступає як ступінь, досягнення якого можливе в ході самореалізації, що відбиває специфічність самоздійснення людини. У зв'язку з цим акмеологія розглядає самореалізацію як форму самоздійснення людини, що рухається до власної цілісності.

Аналіз наукових джерел з психології засвідчує, що ця проблема привертає увагу дослідників різних наукових напрямів. Найвиразніше цей феномен досліджений в межах гуманістичного і феноменологічного підходів.

Водночас в психології дослідження особливостей самоздійснення людини, зокрема в галузі психологічного консультування майже відсутні.

Отже, **мета** цієї статті – визначити рівень дослідженості проблеми самоздійснення дорослої людини в сучасному науковому просторі, а також можливості сучасного психологічного консультування щодо вирішення проблем самоздійснення дорослої людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне суспільство - динамічне і нестабільне - вимагає від людини високого рівня активності.

Е.Фромм вважав, що пристосування людини до суспільства зазвичай являє собою компроміс між внутрішніми потребами і зовнішніми вимогами. Соціальний характер людини розвивається відповідно до вимог суспільства. Невідповідність людини цим вимогам, на його думку, провокує порушення механізмів адаптації і викликає у людини стани тривожності, фрустрації, стресу. Науковець відзначав залежність розвитку людини від можливостей, що надаються конкретним суспільством. Висуваючи по відношенню до людей вимоги, що суперечать їх природі, суспільні умови життєіснування деформують і фруструють особистість. Це відчужує їх від "людської ситуації" і відмовляє в дотриманні базових умов існування. Е.Фромм без коливань оголосив хворим суспільство, яке не може задовольнити базові потреби людей (1955). Вчений підкреслював також, що, якщо суспільство змінюється в якомусь важливому відношенні, така зміна викликає порушення в соціальному характері. Минула структура характеру не відповідає новому характеру суспільства, що в окремих особистостей посилює почуття відчуженості і відчаю. Колишні зв'язки рвуться, і людина, поки не набуде нового кореня, відчуває себе втраченою. У такі перехідні періоди особистості з м'якою психікою виявляються жертвами [4].

Нині особливо актуальною є потреба в наданні психологічної допомоги людині шляхом психологічного консультування, яке покликане розв'язувати гострі життєві проблеми, сприяти самоактуалізації та розкриттю особистісного потенціалу, спрямовувати активність дорослої людини щодо власного життєвого самоздійснення.

Психологічне консультування, як сфера практичної професійної діяльності психолога, пов'язана з наданням допомоги потребуючим її людям у вигляді порад, рекомендацій щодо вирішення життєвих психологічних проблем. Такі рекомендації клієнт отримує на основі спілкування з ним психолога-консультанта [1].

Сутність психологічного консультування полягає у створенні умов, за яких клієнт відкриває та усвідомлює нові можливості у розв'язанні своїх психологічних проблем. Психологічне консультування прийнято розглядати як одну з трьох можливих спеціалізацій психолога-практика, поруч із діагностикою та корекцією. Результатом послуги психологічного консультування має бути поновлення здатності клієнта до самопомоги, вирішення власних життєвих труднощів. Метою психологічного консультування є допомога клієнтові у дослідженні власної особистості, у розумінні своїх стосунків з оточуючим світом, оцінці своїх проблем та в пошуку альтернативних варіантів їх подолання.[6]

Аналізуючі можливості психологічного консультування щодо проблем самоздійснення дорослої людини, зауважимо, що консультант може зіткнутися з певними труднощами.

По-перше, порівняльний аналіз концепцій та парадигм психологічного розуміння поняття самоздійснення показав, що в сучасному психологічному просторі ще не склалося усталеного підходу щодо його сутнісних ознак. Отже, склалася потреба в уточненні понятійно-категоріального апарату, що задіяний у психологічному відображенні процесу самоздійснення людини.

Так, у зарубіжній психології зміст поняття «самоздійснення» визначається: як устремління людини до найбільш повного виявлення і розвитку своїх можливостей і здібностей (К.Роджерс); як прагнення, бажання людини стати тим, ким вона може стати (А.Маслоу); як підсумок і процес життєвого шляху, коли «цінності і цілі, до яких прагнула людина усвідомлено або неусвідомлено, отримали адекватну реалізацію» (Ш.Бюлер), розуміння самореалізації як пробудження і самоздійснення прихованих можливостей людини, самоактуалізація визначалась через переживання свого «Я» як синтезуючого духовного центру (Р.Ассаджиолі).

В зарубіжних психологічних словниках термін «самоздійснення» (self-fulfillment) вперше введено К.Гольдштейном у 1940 році. Найчастіше це поняття трактується як кінцевий результат самореалізації (той що здійснився), повна реалізація можливостей особистості (А.Gewirth, E.L.Ryan & R. M.Deci, W.Huitt).

На нашу думку, в зазначених психологічних концепціях закладено теоретико-методологічне підґрунтя щодо дослідження самоздійснення як універсального процесу, що відбувається протягом всього життя людини.

Водночас час у традиційній вітчизняній та російській психології набув поширення інший погляд. Так, О.Г.Асмолов критикував представників школи гуманістичної психології за розуміння самоздійснення, як неповторного одиничного прояву виокремленої зі світу індивідуальності, який на його думку, не є вираженням інтегральних системних якостей особистості і не відбиває суспільні впливи на її формування, що значно звужує дослідницьке поле цієї проблематики [3]. Традиційна психологія розглядала самоздійснення людини в контексті її «особистісних внесків», які перетворюються в соціально-історичний спосіб життя, самоздійснення особистості відбувається через її діяння (А.В.Петровський, В.А.Петровський); формування особистості як безперервного виходу за межі самого себе, із визначальною цінністю мотиваційних регуляторів життєвого шляху людини (С.Л.Рубінштейн); змістоутворювальні цінності різносторонньої особистості як провідна лінія її життя і самоздійснення (О.М.Леонтьєв).

У межах своєї проблематики досліджень самоздійснення особистості торкались науковці: К.О.Абульханова-Славська [2], яка використовує поняття активності щодо опису процесів самоздійснення. «Активність – це спосіб реалізації потреб у діяльності, спілкуванні, самовираженні, самоздійсненні особистості у формах життя» [2001, 151]; Є.І.Головаха,

Г.С.Костюк, В.А.Роменець, які досліджували самореалізацію особистості в її діяльності; Л.І.Анциферова, Б.С.Братусь, С.Д.Максименко [5] – розробляли концепцію особистісного самоздійснення та ін.

Сучасні дослідження українських та російських психологів цього напрямку дозволяють визначити розуміння терміну «самоздійснення» більш ґрунтовно. Інтенсифікуються дослідження проблеми життєвих домагань і життєвих завдань як передумов особистісного самоздійснення в соціумі (науковий колектив під керівництвом Т.М.Титаренко); частково обґрунтовуються психологічні механізми самоздійснення особистості в умовах трансформації суспільства (А.К.Дмитренко). Започаткований аналіз сутності життєвого самоздійснення людини у системно-антропологічному контексті (І.О.Логінова), яке, на думку вченого, виявляється у просторово-часовому розгортанні її реального буття, де вона конститує себе в якості суб'єкта, що активно здійснює втілення властивих йому можливостей в дійсність. Заслуговує на підтримку визначення психологічних умов самоздійснення особистості (Л.М.Храмцова), які залежать від її мотивації досягнення та установок. Вчений довів, що зазначена мотивація може зумовлювати вибір професійної діяльності, випереджаючи реальні можливості конкретної особистості, виступає активним стимулом її, розвитку, перебудови та самоздійснення і в цілому [8]. Певна фрагментарність, на наш погляд, притаманна дослідженню процесуальної (М.В.Шугуров) і результативної (В.Г.Зазикін) складових поняття «самоздійснення», але ґрунтовних, цілісних досліджень щодо самоздійснення дорослої людини поки що не розроблено.

На сьогодні в науці самоздійснення розуміється двобічно: з одного боку, як результат життя людини, як підсумок життєвого шляху. Так Л.Н. Коган відзначав, що «в процесі самоздійснення людина опредметнює свої сутнісні сили – здібності, обдарування, творчі можливості – у продуктах своєї праці, матеріальних та духовних цінностях» [1983, 17] З іншого боку, як процес «втілення» себе в життя, коли, на думку Ш.Бюлер, воно в різні вікові періоди реалізується через позитивне самопочуття (до 1,5 років), або як переживання завершення дитинства (12-18 років), або як самореалізація (в зрілості), чи як мудре самовтілення (у старості) [Buhler, 2000]. Перспективним, на наш погляд, є підхід О.В.Селезньової, в якому самоздійснення розглядається як результат сформульованої мети - ідеалу, що спрямовує саморозвиток людини в цілому.

Заслуговує більш чіткого розмежування поняття «саморозвиток», «самоактуалізація», «самореалізація» і «самоздійснення». На жаль, в деяких роботах вони є досить розмитими; іноді ці категорії вживаються як синоніми, а інколи йдеться про їх принципову різницю (І.О. Логінова).

По-друге, відсутність систематизованих методологічних та методичних рекомендацій щодо роботи з клієнтами, які звертаються з проблемами

особистісного самоздійснення, суттєво ускладнює роботу психологів-консультантів. У сучасних дослідженнях з психології і педагогіки вчені частіше досліджують окремі аспекти самоздійснення людини: в професійній, творчій діяльності, в шлюбі та ін. Однак, систематизованих досліджень структури і процесу самоздійснення дорослої людини не має.

По-третє, інтелектуальний і професійний рівень консультанта повинен бути досить високим, щоб розуміти проблематику самоздійснення, його філософські, екзистенційні та духовні площини.

По-четверте, як вважали античні філософи, бути порадиником(вчителем), наставником (консультантом) може лише та людина, яка сама сягнула високого морально-духовного рівня у особистісному розвитку, тобто самоздійснилась.

Напрями роботи консультантів щодо самоздійснення дорослої людини визначаються основними завданнями психологічного консультування [6]: конкретизація (з'ясування) проблеми особистісного самоздійснення, що виникла у клієнта: як клієнт бачить власне самоздійснення, що для нього є критеріями самоздійснення, в чому, на його погляд полягає проблема його особистісного самоздійснення; інформування клієнта про сутність проблеми, яка у нього виникла, про реальний ступінь її серйозності: з'ясування, наскільки реальне життя клієнта розбігається з бажаною моделлю самоздійснення, які почуття викликає в нього така ситуація; вивчення психологом-консультантом особистості клієнта: біографічний метод, есе «Моє життєве самоздійснення», використання психодіагностичних методів (САТ-тест самоактуалізації, тест-опитувальник особистісних орієнтацій, тест змісто-життєвих орієнтацій, опитувальник самостановлення, 16-факторний особистісний опитувальник Кеттела, методика ТАРТ, методика виміру ступеня актуальності основних потреб «Піраміда потреб»); чітке формулювання порад і рекомендацій клієнту з приводу того, як найкраще розв'язати проблему самоздійснення: визначення шляхів самоздійснення, стратегій і напрямів його реалізації, створення моделі самоздійснення клієнта; надання допомоги клієнту у вигляді додаткових практичних рекомендацій, які пропонуються тоді, коли він вже розпочав розв'язання проблеми, поради клієнту, як найкраще уникнути в майбутньому подібних проблем, психолого – просвітницьке інформування клієнта. Критерієм ефективності психологічного консультування, на думку Г.С. Абрамової, є поява в іншій людини (клієнта) нових переживань з приводу своєї проблеми – бачення перспектив власного самоздійснення [1].

Висновки. Соціально – економічна ситуація українського суспільства ускладнює процес самоздійснення сучасної дорослої людини. Проблеми її самоздійснення повинні досліджуватись і розв'язуватись на соціальному,

психологічному та науково – емірічному рівнях. Суттєву допомогу у вирішенні особистісних проблем самоздійснення дорослої людини може надати психологічне консультування, але фахівці-практики можуть зіткнутися з певними труднощами: неузгодженість розуміння поняття «самоздійснення», відсутність досліджень щодо структури, особливостей, механізмів і процесу самоздійснення дорослої людини, недостатність теоретичних, методологічних і практичних рекомендацій з проблематики особистісного самоздійснення, глобальність самої теми (філософські, екзистенційні, духовні складові поняття «самоздійснення»), яка вимагатиме від консультанта високого інтелектуального і професійного рівня підготовки. Можливості психологічного консультування з проблем самоздійснення дорослої людини визначаються його основними завданнями. Критерієм ефективності психологічного консультування щодо перспектив самоздійснення дорослої людини є поява в неї (клієнта) нових, конструктивних переживань з приводу своєї проблеми, бачення шляхів власного розвитку, саморозкриття і самоздійснення.

Література

1. Абрамова Г.С. Практикум по психологическому консультированию. - Екатеринбург : Деловая книга, Москва: Изд. центр "ACADEMIA" 1995.
2. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – Москва: 1991.
3. Асмолов А.Г. Историко-эволюционный подход к пониманию личности: проблемы и перспективы // Вопросы психологии. – 1986. – № 1.
4. Келвин С. Холл, Гарднер Линдсей. – Москва: "КСП+", 1997. Терминологическая правка В.Данченко Київ: PSYLIB, 2005.
5. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. – Київ: Вид-во ТОВ "КММ", 2006.
6. Немов Р.С. Основы психологического консультирования. - Москва: Владос, 1999.
7. Психологические теории и концепции личности. Краткий справочник. В кн.: Горностай П., Титаренко Т. Психология личности: словарь-справочник. – Київ: "Рута", 2001.
8. Храмцова Л.Н. Психологические условия самоосуществления личности: дис. к. психол. наук : 19.00.01. – Новосибирск: 2003.

O. Lukashevych. Self adult: problems and prospects for psychological counseling.

The article touches the problems of self-fulfillment of the grown man in modern Ukrainian society. Possibilities of modern practice of the psychological advising of relatively psychological help to the clients are analysed with the problems of vital self-fulfillment.

Key words: *self-realization, self-fulfillment, psychological advising, personality problems, psychological help.*